

ЗБАЛАНСОВАНЕ РЕСУРСОКОРИСТУВАННЯ

УДК 504:32

Н. В. Внукова, Г. Є. Мацкевич
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуті тенденції національної політики України в сфері ефективного використання природних ресурсів в аспекті управління сталим розвитком. Виділені проблемні питання та протиріччя державної екологічної політики. Визначені дії в напрямі реалізації ефективного рівня використання природно-ресурсного потенціалу для забезпечення сталого розвитку на національному рівні.

Ключові слова: природні ресурси, охорона навколишнього природного середовища, державна екологічна політика, сталий розвиток.

Tendencies of the national policy of Ukraine in the sphere of effective use of natural resources in the aspect of sustainable development management are considered. Problematic issues and contradictions of state environmental policy are selected. Actions have been identified for the effective use of the potential of natural resources to ensure sustainable development at the national level.

Key words: natural resources, environmental protection, state environmental policy, sustainable development.

Постановка проблеми. В умовах, коли попит на ресурси зростає, а їх кількість неухильно зменшується, ефективність функціонування виробничих систем можливо забезпечити лише завдяки раціональному використанню ресурсів та їх економії. Своєрідність географічного положення України, її природних умов, ресурсного та наукового потенціалу, стану економіки і трансформаційних процесів у суспільстві, пов'язаних із зміною орієнтирів соціального розвитку, породжує чимало проблем на шляху економічного зростання [4].

Відсутність ефективної системи управління в сфері охорони навколишнього природного середовища та повільне проведення структурних реформ і модернізації технологічних процесів в умовах зростання національної економіки призводить до збільшення рівня забруднення та зумовлює підтримку старих, неефективних підходів до використання енергетичних і природних ресурсів [9].

В Україні основні завдання та напрями державної екологічної політики визначено Законом України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року (далі – Стратегія)" від 21 грудня 2010 року № 2818-VI.

Стратегічною метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом поетапного досягнення її цілей, гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем [8].

Екологічна політика держави передбачає комплекс заходів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища [10]. На загальнонаціональному рівні екологічна політика є одним з найважливіших напрямів політики держави, як

внутрішньої, так і зовнішньої. Цей напрям пов'язаний з відтворенням природних ресурсів, забезпеченням стабільності природоохоронної системи та динамічності її розвитку.

Досвід передових країн свідчить, що ефективно управління природоохоронною діяльністю, а також інтеграція екологічної політики в усі галузі економіки дає можливість для подальшого соціально-економічного розвитку з мінімальним впливом на навколишнє природне середовище [14]. Цей досвід демонструє, що сталий розвиток держави неможливий без екологічного складника.

Всесвітня Конференція ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку ухвалила декларацію та визнала концепцію сталого розвитку домінуючою ідеологією цивілізації у XXI столітті.

Сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає таке функціонування її господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [8].

Реалізація програми сталого розвитку в Україні має базуватися на нових методиках збору інформації, передусім комплексного моніторингу, стилі планування та керування, на нових законодавчих актах, що ґрунтуються на розумних економічних, соціальних і природоохоронних принципах, продуманих цінах на природні ресурси, розумній податковій та економічній політиці тощо [5].

Вибір найбільш ефективних шляхів державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища нашої країни є дуже актуальним у реаліях сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні теоретичні дослідження щодо ідеї пошуку раціонального суспільного розвитку активізуються все більше. Проблемою сталого розвитку опікуються світові лідери, їй присвячені сотні урядових і міжурядових програм, вона багато років стоїть на порядку денному найвпливовіших міжнародних організацій [11]. Різні аспекти проблеми стають предметом наукових дискусій.

Теоретичні основи та проблеми сталого розвитку у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і закордонні науковці, а саме: Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко [7], В. Я. Шевчук [3], Л. Г. Мельник [6], В. М. Трегобчук [2], Г. Є. Дейлі [13] та ін.

Мета статті. Дослідження сучасних тенденцій національної політики України в сфері ефективного використання природних ресурсів та визначення відповідних ініціатив в напрямі реалізації ефективного рівня використання природно-ресурсного потенціалу для забезпечення сталого розвитку на національному рівні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року (далі – Стратегія)" від 21 грудня 2010 року № 2818-VI, основними принципами національної політики України в сфері охорони навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів є:

- паритетність економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку; врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень;
- запобігання негативних впливів на довкілля на здоров'я людини на основі комплексного аналізу та передбачення ризиків, ґрунтованих на результатах державної екологічної експертизи та державного моніторингу навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України;

- відповідальність нинішнього покоління за збереження довкілля на благо прийдешніх поколінь;
- участь громадськості у формуванні та реалізації екологічної політики;
- невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- пріоритетність принципів "забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну";
- відповідальність органів виконавчої влади за доступність і достовірність офіційної екологічної інформації [8].

Сьогодні екологічні проблеми набули глобального характеру. Це обумовлено тим, що під час планування та реалізації технічного прогресу не були взяті до уваги екологічні основи людського життя та навколишнього середовища. Тому необхідно сформулювати свою екологічну політику, відрегулювати планове використання природних ресурсів і забезпечити фінансові ресурси для їх відновлення.

Зважаючи на це, можна визначити, що одним з інструментів реалізації національної екологічної політики є оцінювання впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища, що передбачає удосконалення екологічного законодавства в частині застосування стратегічної екологічної оцінки як обов'язкового інструменту стратегічного планування розвитку соціально-екологічної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях [12].

Реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства повинні бути його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив Європейського Союзу, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність.

До основних причин, що не дозволяють перейти до повноцінної екологічної політики в Україні, можна віднести:

- формування екологічної політики владними структурами України відбувається, значною мірою, під впливом міжнародного співтовариства та вітчизняної громадськості;
- відсутність екологічної складової в політичних програмах владної та парламентських опозиційних партій;
- необхідність значних ресурсів для реалізації природоохоронних заходів [1].

Аналізуючи ефективність реалізації державної екологічної політики слід відзначити, що екологічна складова ще не стала обов'язковою частиною розроблених державних цільових програм, Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки тощо. Соціально-економічні реформи в країні також відбуваються без достатнього врахування ресурсного чинника, що призводить до подальшого послаблення екологічної політики та інституцій, сповільнення необхідних змін у законодавстві, нівелювання дієвості контролю за дотриманням екологічних вимог та відповідальності в сфері ресурсокористування. Усі ці фактори зумовлюють істотне зниження ефективності управління в галузі охорони довкілля на державному та регіональному рівнях.

Аналіз сучасних тенденцій природокористування свідчить, що природо-ресурсний менеджмент як стратегічний вектор та складова сучасного екологічного управління залишився без будь-яких сутнісних наповнень.

Так, на державному рівні недостатньо ще приділяється уваги таким чинникам як:

- інституційні механізми забезпечення збалансованого використання природних ресурсів;
- посилення важелів відповідальності за нераціональне використання та відображення економічних механізмів їх стимулювання в законах прямої дії;

- розробка організаційно-економічних заходів щодо стимулювання процесу ресурсозбереження на різних ієрархічних рівнях;
- розмежування функцій по регулюванню процесу ефективного використання природних ресурсів з відповідним фінансовим наповненням бюджетів всіх рівнів;
- законодавчо-нормативна основа формування та стягування природо-ресурсної ренти та її розподілу між різними гілками влади.

Таким чином, можна констатувати, що поки що аспекти природо-ресурсного менеджменту залишаються чітко не визначеними в системі екологічного управління.

Результатом впровадження природо-ресурсного менеджменту в систему еколого-економічного управління стане більш раціональний перерозподіл ресурсних потоків, що каталізуватиме збалансовані інвестиційні показники та розвиток економічного інструментарію щодо забезпечення вирішення екологічних проблем регіонів.

Щодо регіональної екологічної політики, Стратегією та Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища визначена необхідність її удосконалення. Зокрема, розроблення методології та підготовка місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища, розроблення або перегляд і схвалення регіональних природоохоронних програм, впровадження екологічної складової в стратегічні документи розвитку міст та регіонів, розроблення відповідної нормативної бази тощо. Регіональні плани дій з охорони навколишнього природного середовища спрямовані на екологічні цілі, які мають бути досягнуті за допомогою інструментів і механізмів, адекватних національним умовам. Розроблення і впровадження регіональних і місцевих планів дій суттєво підвищує рівень екологічного управління на місцях.

Для підвищення ефективності регіональної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, місцеві органи самоврядування та місцеві органи виконавчої влади мають вживати заходів щодо виконання в повному обсязі завдань передбачених Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища та приведення у відповідність до положень Стратегії та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища діючих програм з охорони навколишнього середовища та програм соціально-економічного розвитку.

Для забезпечення гармонізації економічного та екологічного розвитку необхідний оптимальний розподіл ресурсів виробництва, управління розвитком передбачає поєднання ринкових механізмів і важелів державного регулювання у сфері природокористування, інтеграції економічної, соціальної та екологічної політики. Важливим механізмом є впровадження моделі сталого споживання та виробництва в національні плани розвитку, законодавство і систему інструментів регулювання, а також імплементація процедур стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля як найважливіших інструментів планування економічного розвитку на принципах екологічної стійкості.

Таким чином, на сучасному етапі необхідна розробка відповідних ініціатив в напрямі реалізації ефективного рівня використання природно-ресурсного потенціалу з урахуванням певних обмежень, що існують в територіальному розрізі. До таких належить, зокрема:

- законодавчо задекларований статус території (як то рекреаційний, природно заповідний тощо);
- своєрідність та унікальність природно-ресурсного потенціалу;
- рівень розвитку екологічної інфраструктури;
- обмеженість майнових прав;
- рівень екологічної свідомості та менталітету місцевої громади;
- дієвість інструментів екологічного управління на місцевому рівні.

Причинами, стимулюючими до розвитку ресурсного менеджменту можна вважати:

- загрозливий стан використання та деградація, що поглиблює природних ресурсів;

- недовіра судової системи стосовно захисту від надмірної експлуатації природно-ресурсного потенціалу, в тому числі на регіональному рівні;
- недостатня розвиненість законодавчо-нормативного базису щодо регламентації та моделей раціонального природокористування на державному рівні;
- відсутність відповідних державних інституцій які забезпечують розвиток інновацій та трансфер екологічно безпечних технологій;
- підвищення ролі суспільних інститутів та екологічної освіти [4].

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що необхідно більш чітко сформулювати ідеологічну платформу природно-ресурсного менеджменту.

Висновки. Досліджені сучасні тенденції національної політики України в сфері ефективного використання природних ресурсів та визначені відповідні ініціативи в напрямі реалізації ефективного рівня використання природно-ресурсного потенціалу для забезпечення сталого розвитку на національному рівні. Визначено, що важливим завданням екологічної політики України на майбутнє є збалансованість соціально-економічних потреб та збереження навколишнього природного середовища. Практична реалізація європейських екологічних норм і стандартів має стати основою для розвитку ефективного екологічного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю.

Встановлено, що, незважаючи на особливу гостроту екологічних проблем [4], парадигма збалансованого розвитку поки не набула достатнього поширення в Україні, а ухвалені на міжнародному рівні нормативно-правові акти не знайшли належного відображення в інституційному розвитку, державній політиці, національних програмах і господарській практиці. Тому стратегічною метою формування та реалізації державної екологічної політики України в сучасних умовах має стати стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції державної екологічної політики до соціально-економічного розвитку України. А це має забезпечити гарантовані Конституцією України права населення на екологічно безпечне навколишнє середовище, екологічно збалансовану систему природокористування та сприяти збереженню природних екосистем.

Література

- 1 Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми/В.Г.Потапенко, А.Б.Качинський [та ін.]; за ред. Ю.М.Скалецького, В.Г.Потапенко. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.
- 2 Концепція сталого розвитку для України/В.Трегобчук//Вісник НАН України.-2002.-№ 2.- С. 31-41.
- 3 Макроекономічні проблеми сталого розвитку/В.Я.Шевчук.-К.:Геопринт, 2006.-200 с.
- 4 Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. – 2017. – 308 с.
- 5 Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку: Навчально-методичні матеріали для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів та системи післядипломної педагогічної освіти//Посібник/О.І.Пометун та ін. За ред. О.І.Пометун. – Київ : Педагогічна думка, 2015. – 120 с.
- 6 Поняття про сталий розвиток/Л.Г.Мельник//Основи стійкого розвитку.-Суми: Університетська книга, 2007.-С. 411-442.
- 7 Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України/Б.М. Данилишин, С.І.Дорогунцов, В.С.Мищенко, В.Я.Коваль, О.С.Новоторов, М.М.Паламарчук.. – Київ, РВПС України. 1999. – 716 с.
- 8 Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
- 9 Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. N 880-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

10 Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011 – 2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 577-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

11 Сталий розвиток суспільства: навч. посіб./А.Садовенко, Л.Масловська, В.Середа, Т.Тимочко.-2 вид. – Київ, 2011. – 392 с.

12 Стратегічна екологічна оцінка: навч. посіб./Г.Б.Марушевський; Нац. академія держ. управління при Президенті України. – Київ: К.І.С, 2014.– 88 с.

13 Сталий розвиток: визначення, принципи, політики/Г.Е.Дейлі//Науковий вісник: екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. Львів: НЛТУ. – 2005, вип. 15.6. – С.27-39.

14 Сучасний стан та перспективи розвитку української системи технічного регулювання в галузі охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів/О.І.Бондар, В.Є.Барановська, С.В.Берзіна//Екологічні науки: наук.- практ. журн./голов. ред.О.І.Бондар.- Київ: ДЕА, 2012.-№ 2.-С. 68-77.

© Н. В. Внукова,
Г. Є. Мацкевич

*Надійшла до редакції 13 листопада 2017 р.
Рекомендував до друку
докт. техн. наук Я. О. Адаменко*

УДК 620.91.97

*М. М. Тимків, Д. В. Касіянчук
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

АНАЛІЗ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Стратегія розвитку енергетичної безпеки держави базується на диверсифікації її ресурсів. Використання відновлювальних джерел енергії у відповідності до кліматичних умов дозволить вирішити проблему енергозабезпечення та покращить екологічний стан навколишнього середовища у цілому.

Ключові слова: відновлювальні джерела енергії, потенціал, сонячна енергія, вітрова енергія, енергія біомаси.

The strategy of development of state energy security is based on the diversification of its resources. Using renewable energy sources in accordance with climatic conditions will solve the problem of energy supply and improve the environmental status of the environment as a whole.

Key words: renewable energy sources, potential, solar energy, wind energy, biomass energy.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Внесок відновлюваних джерел енергії до загального виробництва електроенергії в світі становить майже 23%, при цьому основна частина – це гідроенергія – 16,6%. З інших ВДЕ найбільша частка у вітроенергії – 3,1%, наступна біомаса – 1,8%. Одними із найбільших виробників електроенергії з ВДЕ є 7 країн: Китай, США, Німеччина, Італія, Іспанія, Японія, Індія (рис. 1).

Сьогодні головним джерелом енергії в Україні служить викопне паливо, спалювання якого руйнує навколишнє середовище і викликає зміну клімату. У зв'язку із дефіцитним станом енергетичної сировини та загальним погіршенням екологічної ситуації